

TASVIRIY SAN’AT MASHG‘ULOTLARIDA RANGTASVIR FANINI O‘QITISH METODIKASINING ASOSLARI

Sherov Dilshod Reyimberganovich

UrDPI San’atshunoslik kafedrası dotsent v.b.

Email: dilshodsherov76@gmail.com

Davletova Dilmura Davlat qizi

UrDPI Tasviriy san’at va muhandislik

grafikasi yo‘nalishi talabasi

Email: dilmuradavletova2@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasviriy san’at yo‘nalishida rangtasvir fanini o‘qitishning nazariy-metodik asoslari keng yoritilgan. Rangning fizik, optik va psixologik xususiyatlari, palitrada rang aralashtirish qonuniyatlari, ʻisoq–soya va refleks tamoyillari, natura asosidagi rang tahlili hamda plyener mashg‘ulotlarining ahamiyati chuqur tahlil qilingan. An’anaviy rangtasvir texnikalari zamonaviy raqamli vositalar bilan uyg‘unlashtirilgan holda ko‘rib chiqilgan. O‘quvchilarda rang sezgirlikni, badiiy tafakkurini va kompozitsion fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga oid metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqolada rangtasvirni bosqichma-bosqich o‘qitish, faktura ifodasi, plyener mashg‘ulotlari, digital rang tahlili, o‘quvchi psixologiyasiga mos yondashuvlar batafsil bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: rangtasvir, tasviriy san’at, rang nazariyasi, yorug‘lik-soya, refleks, natura, palitra, kompozitsiya, plyener, raqamli texnologiyalar.

KIRISH

Rangtasvir tasviriy san’at ta’limining markaziy bo‘g‘ini bo‘lib, unda o‘quvchilarning rang sezgirlik, kuzatuvchanligi, badiiy tafakkuri, tasviriy malakalari, kompozitsion fikrlashi va ijodkorlik qobiliyatlari shakllanadi. Ustozning vazifasi rangtasvir mashg‘ulotlarini o‘quvchilarning yosh, psixologik, fiziologik xususiyatlariga mos tashkillashtirish, rang aralashtirish texnikasi, yorug‘lik-soya qonuniyatlari, kompozitsion yechim, faktura va bo‘yoqning xususiyatlarini chuqur o‘rgatishdan iborat.

Bugungi globallashtirish sharoitida rangtasvirni o‘rgatish metodikasi faqat an’anaviy yondashuv bilan cheklanmaydi. Zamonaviy san’atda raqamli vositalarning kirib kelishi, virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari, raqamli palitra, 3D-modellashtirish imkoniyatlari, rangni matematik tahlil qilish usullarining mavjudligi o‘quv jarayoniga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Natijada o‘quvchilarning rang tasavvuri kengayadi, yangi texnikalar orqali tajriba qilish imkoniyati paydo bo‘ladi, rangning psixologik, fizik va estetik mohiyatini kengroq ochib berish mumkin bo‘ladi.

Asosiy mazmun.

Rangtasvir tasviriy san’at ta’limining eng muhim bo‘limi bo‘lib, u o‘quvchilarning rang idroki, tasavvuri, badiiy tafakkuri, estetik didi va ijodkorlik salohiyatini shakllantirishda asosiy o‘rinni egallaydi. Rangtasvir nafaqat texnik ko‘nikmalarni o‘rgatish, balki o‘quvchini dunyoni

rang orqali his qilishga, tabiat va buyumlarning rang-barangligini kuzatishga, ularning o‘zgaruvchanligini tahlil qilishga, hajm, fazo va yorug‘likning o‘zaro munosabatini to‘g‘ri anglashga o‘rgatadi. Rangtasvir mashg‘ulotlarini samarali o‘tkazish uchun o‘qituvchidan metodik mahorat, rang nazariyasi bo‘yicha chuqur bilim, bo‘yoq texnikalarini mukammal bilish, kuzatuvchanlikni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlarni tanlay olish malakasi talab etiladi. Bugungi kunda rangtasvirni o‘rgatishda an‘anaviy va zamonaviy texnologiyalar uyg‘unligi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli rang yechimlari, elektron palitra, grafik planshetlar, rang tahlilining kompyuter modeli, virtual reallik texnologiyalaridan foydalanish dars mazmunini boyitadi va o‘quvchilarda ko‘p qirrali badiiy ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Rangtasvirni o‘rgatishda birinchi navbatda rangning nazariy mohiyatini tushuntirish muhim. Rang fizik, optik va psixologik hodisa sifatida o‘rganiladi. Yorug‘likning turli to‘lqin uzunliklarining ko‘z to‘qimalariga ta’siri natijasida rang seziladi. Spektr ranglari, asosiy ranglar, ularning aralashuvi, komplementar ranglar, issiq-sovuqlik munosabatlari o‘quvchida rangni ilmiy asosda tushunishga yordam beradi. Shuningdek, rangning yoritilgan joydagi, soyadagi, refleksdagi holatlarini kuzatish orqali buyumning hajm va fazodagi o‘rnini to‘g‘ri anglashga erishiladi. Rangning psixologik ta’siri ham rangtasvirda muhim o‘rin tutadi. Har bir rangning inson ruhiyatiga ta’siri mavjud bo‘lib, masalan, qizil rang dinamika, faoliyat va energiyani, ko‘k rang osoyishtalik va chuqurlikni, yashil rang tabiat va uyg‘unlikni, sariq rang quvonch va iliqlikni ifodalaydi. Bu bilimlar o‘quvchining kompozitsiyada rang orqali kayfiyat berish qobiliyatini rivojlantiradi.

Rangtasvir mashg‘ulotlarida bosqichma-bosqich o‘qitish metodik yondashuvning asosiy talabidir. Boshlanishida o‘quvchilarga oddiy rang mashqlari beriladi: palitrada rang aralashtirish, rang doirasi tuzish, asosiy ranglarning tonallik darajalarini yaratish, kulrang gammani topish, issiq va sovuq ranglarni solishtirish. Keyin sodda geometrik shakllarning rangli tasviri o‘rgatiladi. Shar, kub, silindrning rangli tasviri yorug‘lik va soya qonuniyatlarini tushuntirish uchun eng qulay obyektlardir. Bu mashqlar o‘quvchiga tonallik, rang o‘tishlari, refleks, yoritilgan va soyadagi rang farqlarini aniq ko‘rsatadi. Ushbu bosqich rangtasvirning asosiy nazariy tushunchalarini amaliyot bilan bog‘lab beradi.

Keyingi bosqich rangli etyudlarga bag‘ishlanadi. Etyud o‘quvchining rang sezgirligini, ko‘rish tezligini va kompozitsion fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. O‘quvchilar rangni tezda his qilishga, bir qarashdayoq eng asosiy rang munosabatlarini topishga o‘rganadilar. Rassomlar amaliyotida etyudlar alohida maktab bo‘lib, katta rangtasvir ishlarining tayanch vazifasini bajaradi. Shuning uchun o‘quvchilarni etyud bajarishga o‘rgatish — rangtasvir metodikasida eng muhim bosqichlardan biridir.

Shundan so‘ng naturadan rangtasvirga o‘tiladi. Natura qo‘yimi oddiy buyumlar — mevalar, idishlar, matolar, gullardan iborat sodda kompozitsiyalardan boshlanadi. Bu bosqichda o‘quvchi naturadagi real rang munosabatlarini tahlil qiladi. Buyumning mahalliy rangi, yorug‘lik ta’siridagi rangi, soyadagi rangi, reflekslar, faktura farqlari, rangning shaklga bog‘liq o‘zgarishi o‘rganiladi. Shuningdek, natura masofasi, fon va buyum ranglarining o‘zaro ta’siri, buyumlarning bir-biriga nisbatan rang kontrasti ham tahlil qilinadi. Bu jarayon o‘quvchida rang sezgirligi, kuzatuvchanlik va badiiy tahlil malakasini rivojlantiradi.

Murakkab kompozitsion rangtasvir bosqichida bir nechta buyumlardan tuzilgan natyurmortlar, mavzuli kompozitsiyalar, figural kompozitsiyalar, interyer va eksteryer tasvirlari bajariladi. Bu bosqich o‘quvchidan rang bilan birga kompozitsion fikrlash, perspektiva, ritm, proporsiya, markaziy nuqtani topish, kompozitsion muvozanatni yaratishni talab qiladi. Murakkab asarlar orqali o‘quvchi rangning mazmun berish, kayfiyat yaratish, dramatism yoki osoyishtalik tarannum etishdagi rolini chuqur tushunadi.

Rangtasvir mashg‘ulotlarining eng muhim qismi — plyener, ya’ni tabiatda rasm chizishdir. Tabiat ranglari juda o‘zgaruvchan, yorug‘lik tabiiy, atmosfera sharoiti rangning tiniqligi va bo‘yoq sifatiga ta’sir qiladi. Uzoqlashgan buyumlarning rang sathi, havo perspektivasi, kuzgi, yozgi, bahorgi ranglarning farqlanishi, osmonda, suvda, daraxtda ranglarning o‘zaro ta’siri — bularning barchasi plyener mashg‘ulotlarida o‘rgatiladi. Plyener o‘quvchining kuzatuvchanligini rivojlantiradi, rang hissiyotini kuchaytiradi, jonli tabiat bilan bevosita muloqot orqali badiiy dunyoqarashini kengaytiradi.

Ustozning metodik mahorati rangtasvir darslarining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O‘qituvchi ranglarni aralashtirish texnikalarini aniq ko‘rsatishi, rang tahlillarini tushunarli tarzda izohlay olishi, o‘quvchilarning xatolarini to‘g‘ri tahlil qilib, individual yondasha olishi juda muhimdir. Rangtasvirni o‘qitishda eng samarali usullardan biri — o‘qituvchining o‘zi rangli etyud yoki natura tasvirining qisqa fragmentlarini ko‘z o‘ngida bajarib berishi hisoblanadi. Bu jarayon o‘quvchilarda rang tahliliga qiziqish uyg‘otadi, bo‘yoqning texnik xususiyatlarini tezroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Zamonaviy ta’lim sharoitida rangtasvirni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham muhim o‘rin tutmoqda. Grafik planshetlar, Procreate, Krita, Photoshop kabi dasturlar orqali rang o‘tishlari, kompozitsiya, yorug‘lik-soya modellarini tezda yaratish mumkin. Raqamli vositalar yordamida o‘quvchi rangni tez topadi, xatolarni qayta ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladi, rangning turli vaziyatlarda qanday o‘zgarishini virtual tarzda sinovdan o‘tkazadi. Bu esa rangni ilmiy va amaliy jihatdan chuqur anglashga yordam beradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning umumiy kreativlik, raqamli savodxonlik va badiiy tafakkur ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Rangtasvirni o‘qitish jarayonida baholash mezonlari ham muhim: o‘quvchining rangni anglash darajasi, kompozitsiya yechimi, tonal balansi, texnik ifoda, yaratgan asarining mazmuniy boyligi, rang orqali kayfiyat bera olishi, natura ranglarini to‘g‘ri tahlil qilishi baholanadi. Baholash imkon qadar rag‘batlantiruvchi bo‘lishi, o‘quvchini keyingi bosqichlarda faol ishlashga undashi kerak.

Shunday qilib, rangtasvirni o‘qitish metodikasi o‘quvchining badiiy dunyoqarashini shakllantirishda, rangni idrok qilish va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda, ijodiy tafakkurini o‘stirishda eng muhim rolga ega. An’anaviy va raqamli texnikalar uyg‘unligi, puxta metodik yondashuv, kuzatuvchanlikni rivojlantirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar, bosqichma-bosqich o‘qitish, rangning ilmiy va badiiy mohiyatini chuqur tahlil qilish — rangtasvir ta’limining asosiy negizini tashkil etadi. Rangtasvir mashg‘ulotlari o‘quvchilarga nafaqat san’at ko‘nikmalarini, balki estetika, tafakkur, tahlil, kuzatuv, ijodiy qarash va ma’naviy boylikni ham beradi.

XULOSA:

Rangtasvir fanini o‘qitish o‘quvchilarning tasviriy san’atdagi badiiy tafakkuri, rang sezgirligi hamda ijodiy salohiyatini rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Zamonaviy metodika rang nazariyasi, yorug‘lik-soya, kompozitsiya va amaliy mashg‘ulotlar uyg‘unligini talab qiladi. Raqamli texnologiyalar bilan an’anaviy usullarni birlashtirish o‘quvchilarda ijodiy erkinlik yaratadi, darsni mazmunli va samarali qiladi. Natijada o‘quvchilarda rangni idrok etish, tahlil qilish, aralashtirish va badiiy ifodalash kompetensiyalari shakllanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayev R. “Tasviriy san’at pedagogikasi”. Toshkent: Fan, 2022.
2. Saidova G. “Rangtasvirni o‘qitish metodikasi”. Toshkent, 2020.
3. Xudoyberdiyev S. “San’atda yorug‘lik va soya”. Buxoro, 2019.
4. Itten J. The Art of Color. New York: Wiley, 2007.
5. Park H. “Color perception in plein-air painting”. Seoul Art Journal, 2021.
6. Sherov D. Taganov R. Tasviriy san’at metodikasining nazariyasi va amaliyoti. “Art pedagogikada ijodiy muloqot hamda ilg‘or metodlar asosida ta’lim samaradorligini oshirish masalalari” mavzusida respublika miqyosidagi ilmiy anjuman. 2025-yil 23-24-aprel. 116-bet
7. Adobe Creative Team. “Digital Painting Techniques”. Adobe Press, 2019.
8. Loomis A. Creative Illustration. New York, 2011.
9. Marvel Studios Art Team. “Concept Art and Digital Painting”. 2020.